

Asia: VN/11443/2021

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksista annetun direktiivin täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Millaisia vaikutuksia näette ehdotettujen muutosten aiheuttavan?

YLEISIÄ HUOMIOITA

Vammaisfoorumi ry on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 200 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta henkilöä. Vammaisfoorumi kiittää mahdollisuudesta lausua esteettömyysdirektiivin täytäntöönpanosta kansallisessa lainsäädännössä.

Vammaisfoorumi pitää esteettömyysdirektiiviä ja sen toimeenpanoa hyvin tärkeänä osana YK:n vammaisyleissopimuksen periaatteiden ja veloitteiden toteuttamisessa. Monet direktiivin ehdotuksista ovat oikeansuuntaisia ja kannatettavia. Vaarana on, että hyvät tavoitteet lopulta vesittyvät kansallisessa implementoinnissa, jolloin sen erinomaiset tavoitteet toteutuvat vain osin ja vajavaisesti.

Vammaisfoorumi yhtyy valmistelussa esillä olleeseen näkemykseen, että direktiivin tuomat muutokset tulisi nähdä myös mahdollisuutena kasvattaa asiakaskuntaa ja parantaa kilpailukykyä sisämarkkinoilla eikä vain yritykselle asetettavina lisävaatimuksina. Ikääntyvä väestörakenne tulee myös todennäköisesti lisäämään esteettömien ratkaisujen tarvetta ja kysyntää tulevaisuudessa.

Pelkkä minimivelvoitteiden täyttäminen ei ole suomalaisessa toimintaympäristössä riittävä direktiivin ja YK:n vammaisyleissopimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Direktiivin toteuttaminen pelkkien minimivelvoitteiden kautta voi olla karhunpalvelus suomalaiselle elinkeinoelämälle, mikäli tuotteemme ja palvelumme jäävät esteettömyysvaatimuksiltaan puutteellisiksi.

Vammaisfoorumi huomauttaa lakiesityksen valmisteluprosessin verkkaisuudesta. EU:n esteettömyysdirektiivin toimeenpanolle on ollut riittävän pitkä aika, mutta valmistelevalle ministeriön valintaan on kulunut aivan liian pitkä aika. Lakiesityksen sisällössä tämä näkyy avoimina kysymyksinä esimerkiksi pankkipalveluiden ja rakennetun esteettömän ympäristön kohdalla eikä YK:n vammaiskomitean yleiskommenttia nro. 2 (2014) artiklan 9. esteettömyydestä ole tässä yhteydessä edes käsitelty. Vammaisfoorumin mielestä työryhmälle ei ole jäänyt riittävästi aikaa valmistella huolellisesti lakiesitystä. Pelkästään sillä seikalla, että jokin lakiesitys koskee vammaisia ihmisiä ei tarkoita automaattista ohjautuvuutta sosiaali- ja terveysasioita käsittelevään sosiaali- ja terveysministeriöön. Vammaisuuteen liittyvät kysymykset eivät tyhjenny sosiaali- ja terveyspalveluihin. Vammaisfoorumi katsoo, että esimerkiksi EU:n saavutettavuusdirektiivin valmistelun tavoin valtiovarainministeriö olisi voinut olla sosiaali- ja terveysministeriötä parempi ratkaisu.

DIREKTIIVIÄ TULEE TOIMEENPANNAN VAMMAISYLEISSOPIMUS HUOMIOIDEN - VAIHTOEHTOJEN ANALYYSIÄ PERÄÄNKUULUTETAAN

Direktiivin pyrkimys on todella hyvä, mutta onko direktiivin vaikuttavuus linjassa YK:n vammaissopimuksen kanssa? Vammaisfoorumi ihmettelee, miksi hallituksen esityksessä on niin suppeasti käsitelty yhdenvertaisuusarviointia. Ottaen huomioon, että kyseessä on ihmisoikeuslähtöinen direktiivi, on huolestuttavaa, että ihmisoikeudellisia аспекteja ei olla enemmän punnittu yhdenvertaisuusarvioinnissa. Euroopan unioni ja Suomen valtio on ratifioinut YK:n vammaissopimuksen mutta hallituksen esityksestä on jäänyt tämän sopimuksen huomioiminen puutteelliseksi. YK:n vammaissopimuksen näkökulmat ovat jääneet lähes kokonaan pois direktiivin arvioinnissa.

Eryteisesti näin ihmisoikeuksiin liittyvän direktiivin kohdalla olisi ollut aiheellista analysoida, mitä hyötyjä yhteiskuntataloudellisesti ja yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta olisi, jos Suomi minimidirektiivin harmonisoinnin lisäksi toteutettaisiin tietyiltä osin laajemmat velvoitteet, kuin mitä direktiivi vaatii. Tällaisen analyysin avulla olisi voitu selkeimmin myös mahdollistaa keskustelua, että voiko suomalaisten yritysten kilpailukykyä edistää, jos tavoitteet olisivat korkeammalla kuin direktiivin minimitasolla.

Eryteisesti Suomen demografisen tilanteen, esimerkiksi ikääntyneiden määrän nousun johdosta, vuoksi olisi aiheellista nostaa tavoitetasoa ”universal designin” suhteen. Tällä hetkellä esimerkiksi yli

65-vuotiaita on arvioitu Suomessa olevan 1,2 miljoonaa. Hallituksen esitys ei osoita ennakoivaa ja progressiivista ajattelua saavutettavuuden ja esteettömyyden saralla.

Yhdenvertaisuusarvioinnissa jäimme erityisesti kaipaamaan kohtuullisen rasituksen arvioinnissa vaikutusta yhdenvertaisuuteen ja yhteiskuntataloudellisiin hyötyihin. Useammassa kohdassa hallituksen esityksessä otetaan huomioon yritysten kustannukset liittyen näihin uusiin vaatimuksiin. Hallituksen esityksessä nostetaan esiin kustannuksia mm. Ruotsin Statens offentliga utredningar (SOU) 2021:44 laadittuun arviointiin liittyen ilman että huomioidaan kritiikkiä, jota samaisessa SOU:ssa nostetaan asiantuntijataholta esiin näihin arvioituihin kustannuksiin liittyen.

Tämä on ongelmallista, koska näille taloudellisille seikoille annetaan vahva painoarvo hallituksen esityksessä. Lainsäädännön laadun ja vaikuttavuuden kannalta on ongelmallista, mikäli lainvalmistelu tehdään valikoiduin ja mahdollisesti puutteellisin tiedoin.

VAMMAISTEN YHDENVERTAISUUS YHTEISKUNNASSA JA TIETOYHTEISKUNNASSA

Yhdenvertaisuusarviointi ei käsittele tietoyhteiskunnan merkitystä myös vammaisten henkilöiden edellytyksiin osallistua ja toimia yhteiskunnassamme. Erityisesti olisi ollut aiheellista analysoida sähkökirjoihin liittyvää sääntelyä demokratialähtökohdasta. Media- ja kustannusala on usein itse muissa selvityksissä nostanut esiin miten merkittävää heidän työnsä demokratian ja tiedon välittäjänä on. Tämä merkittävä rooli olisi tärkeä myös ilmetä arvioitaessa sääntelyä sähkökirjan ja audiovisuaalisen tiedon lähtökohdasta. Sääntelyn tarkoituksen tulisi olla lisätä tiedon saantia merkittävästi. Sääntelyn tavoite tulisi olla saada suurin osa kirjoista sähkökirjamuotoon, jotta jokainen voisi osallistua meidän tietoyhteiskuntaamme ja demokraattisen keskusteluun.

Vammaisfoorumi yhtyy kuluttajaliiton seuraaviin huomioihin. Kuluttajapankkipalveluihin liittyvän valmistelun ollessa kesken, Kuluttajaliitto kiinnittää huomiota siihen, että on toivottavaa, että Suomessa ei lähdetä Ruotsin tavoin entisestään supistamaan direktiivin soveltamisalaa vain digitaalisesti annettaviin palveluihin vaan, että tarkistelun lähtökohdaksi otettaisiin se, että millaisille erilaisille palvelulle kuluttajille on tarvetta. Pankki- ja rahoituspalveluilla on keskeinen merkitys kuluttajille, sillä juuri ne toimivat monesti ovien avaajana muuhun kuluttamiseen sekä esimerkiksi viranomaisen palveluihin

Lisäksi esteettömyysvaatimusten vaikutuksia hintoihin on syytä tarkastella. Kuten vaikutusarvioinnissa tuodaan esille: ”Esteettömien tuotteiden ja palvelujen hintatason nousu suhteessa esteellisiin vastaaviin hyödykkeisiin heikentää erityisesti vähävaraisempien kansalaisten mahdollisuuksia hankkia mainittuja tuotteita ja palveluja esteellisten, edullisempien vaihtoehtojen poistuttua markkinoilta.” Näihin vaikutuksiin on kiinnitettävä huomiota.

Esteettömyys ja saavutettavuus hyödyntää laajaa joukkoa kuluttajia ja parantaa kuluttajien valinnan mahdollisuuksia palvelun suhteen. Toimintarajoitteista johtuvien vaikeuksien poistaminen on ehdottoman tärkeä näkökulma, mutta on hyvä huomata, että toisessa hetkessä esteetön tai saavutettava palvelu saattaa tuoda helpotusta esimerkiksi palvelun käytettävyyteen ilman, että henkilöllä olisi varsinaisia toimintarajoitteita. Esimerkiksi esteettömästi toimiva matkalippuautomaatti tai helpompikäyttöinen internet-sivu voi helpottaa yleisesti palvelun käyttöä. Esteettömyys edistää kuluttajien yhdenvertaisuutta, mutta myös laajemmin kuluttajien valinnan mahdollisuuksia.

Vammaisfoorumi haluaa todeta, että vammaisuus ja erilaiset toimintarajoitteet ovat varsin yleisiä väestössä. Maailman terveysjärjestön mukaan vammaisia ja jollain tavoin toimintarajoitteisia henkilöitä on arviolta noin miljardi maailmassa, eli 15 % maailman väestöstä. Väestön vanhentuessa eri toimintarajoitteita tulee ihmisille lisääkin. Lisäksi esteettömyyden ja saavutettavuuden asiantuntijat puhuvat myös tilapäisistä toimintarajoitteista, esimerkiksi jos vaikka aurinko häikäisee näön, tai yhdessä kädessä joutuu pitämään lastenkärryjä tai vaikka kantamaan ostoskasseja kaksin käsin. Eli kyse on myös loppupeleissä samalla myös kaikkien käyttäjäryhmien käyttökokemuksen parantamisesta”

CE-merkinnän osalta Vammaisfoorumi yhtyy kuluttajaliiton huomioon siihen, että lainsäädännön voimaantulon jälkeisinä vuosina on markkinoilla vielä tuotteita, jotka ovat saatettu markkinoille ennen esteettömyysvaatimusten edellyttämistä. Tällöin herää kysymys pystyykö kuluttaja tunnistamaan sen CE-merkityn tuotteen, joka täyttää esteettömyysvaatimukset.

Marinin hallitusohjelmassa tavoitellaan edelläkävijyyttä digitalisaation ja teknologisen kehityksen luomia mahdollisuuksiin liittyen. Suomi voisi olla edelläkävijä myös yleisesti esteettömyysasioissa. Toimivien markkinoiden näkökulmien osalta tämä edellyttäisi käytännössä direktiivin toimenpanoa tavalla, joka joiltain osin ylittäisi direktiivin minimivaatimukset.

Kysymyksiä lausunnonantajille

Lakiuudistuksen valmistelun aikana on keskusteltu valvontakokonaisuuden järjestämisestä.

Valvontakokonaisuus on kuitenkin tässä vaiheessa osin avoin.

Lausunnonantajia pyydetään ottamaan kantaa valvontaan kokonaisuudessaan.

Miten tuotteiden ja palvelujen esteettömyyden valvonta olisi tarkoituksenmukaista järjestää?

Hallituksen esityksessä ei tarpeeksi hyvin olla kuvailtu millä tavalla markkinavalvonta toimii kuluttajan näkökulmasta.

HE ei vastaa kysymykseen, millä tavalla markkinavalvonta huomioi yksityishenkilön valitusmahdollisuudet liittyen esteettömään tuotteen puuteisiin. HE ei myöskään kuvaile tarpeeksi, millä tavalla markkinavalvontaa tehtäisiin liittyen esteettömyysdirektiivin liittyviin tuotteisiin.

Lain tullessa voimaan, on tärkeitä kerätä ajantasaista tietoa lain vaikutuksista vammaisten henkilöiden elämään. Eli seuranta ja tutkimustieto ovat avainasemassa jatkossa lain tullessa voimaan.

Yksittäisen kuluttajan ilmoituksen ja kantelun tekeminen tulee olla mahdollisimman helppoa. Samalla kuluttajan oikeuksista tulee kertoa saavutettavasti ja ymmärrettävästi.

Esteettömyysdirektiivin kansallisen toimeenpanon onnistumisen kannalta on tärkeää varmistaa, että viranomaisilla on riittävä osaaminen ja resurssit

a) tuotteiden ja palveluiden tuottajien ohjaukseen ja valvontaan uuden ja muuttuvan lainsäädännön noudattamisessa sekä

b) tuotteiden ja palveluiden käyttäjille suunnattuun tiedotukseen ja ohjaukseen tuotteisiin ja palveluihin kohdistuvista uusista vaatimuksista sekä myös oikeussuojakeinojen olemassaolosta ja käytöstä.

Sekä lainsäädännön soveltamisalan että eri tuotteisiin ja palveluihin kohdistuvien esteettömyysvaatimusten tulee olla selkeitä ja yksiselitteisiä. Niiden pitää olla myös riittävän tarkkoja ja yksityiskohtaisia, jotta tuotteiden ja palvelujen vaatimuksenmukaisuus ja sitovien oikeudellisten velvoitteiden olemassaolo on yksiselitteisesti ja selkeästi todettavissa ja valvottavissa. Kaikki kuluttajat, mutta erityisesti lain ensisijainen kohderyhmä eli vammaiset henkilöt huomioiden on tärkeä tuoda laissa ja sen perusteluissa konkreettisesti ja selkeästi, mieluiten selkokielellä ja käytännön esimerkein kuvattuna esille se, mitä tuotteita ja palveluja laki koskee ja mitä esteettömyysvaatimukset niiltä edellyttävät.

Valvonta on esityksessä jaettu eri tahoille. Jotta koko direktiivin valvonta olisi yhtenäistä, Vammaisfoorumi puoltaa Kuurojen Liitto ry:n ehdotusta, että jokin ministeriö ottaa vastuulleen kokonaisuuden tarkastelun määrääjain ja mahdollisen raportointivastuun EU:n suuntaan. Koska esteettömyysdirektiivillä pyritään erityisesti parantamaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia saada palveluja ja tuotteita heille sopivalla tavalla, olisi luontevaa, että kokonaistilanteen valvontavastuu olisi sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla, ja kunkin toimintakokonaisuuden valvontaviranomaiset raportoisivat ministeriölle

Kuluttajien kannalta pitäisi olla selkeää, mihin voi ottaa yhteyttä ja valittaa, jos hankittu tuote tai palvelu ei täytä esteettömyysvaatimuksia. Kuluttajan voi olla vaikea tietää, onko kyseessä tuote vai palvelu. Kuluttajan kannalta olisi tärkeää, että hänen valituksensa esteellisyydestä etenee sille toimijalle, jolla on päävastuu esteettömyysvaatimusten noudattamisessa, ja että kuluttajaa saa tietoa siitä, miten korjaavia toimenpiteitä tehdään. Etenkin digitaalisissa palveluissa kuluttajan voi olla hyvin vaikeaa tai jopa mahdotonta tietää saavutettavuusongelmien lähde.

Koska palveluiden ja tuotteiden ero on toisinaan häilyvä, voi maallikolle olla erityisen vaikeata hahmottaa, kuka toimivaltainen viranomainen milloinkin on. Tästä syystä olisi hyvä järjestää valituksen yhden luukun periaatteen mukaisesti. Mikäli toimivaltaisia viranomaisia on kuitenkin useampia, tulisi jo lakiin säätää kohtuullisena mukautuksena poikkeus määrääjoista. Poikkeuksen mukaan valituksen tms. tulisi katsoa tulleen perille ajoissa, vaikka se olisikin erehdyksessä toimitettu väärälle viranomaiselle.

Tällä hetkellä järjestetään monia videostrimattuja tilaisuuksia, muun muassa digipalvelujen saavutettavuuslain soveltamispiiriin kuuluvat tahot. Saamiemme tietojemme ja arviomme mukaan yllättävän monet tahot kiertävät digipalvelujen saavutettavuuslaissa verkkovideoiden tekstityksessä liittyvän tekstityksen 14 vuorokauden aikasääntöä niin, että video poistuu 14 vuorokauden sisällä verkosta.

Tämä ei ole ollut alun lain tavoite, eli sisältö ei olekaan saavutettavaa, vaan poistetaan resurssien ja tietotaidon puutteen johdosta pois verkosta. Samalla verkkosisällön julkaisija ei mainitse asiasta lain vaatimassa saavutettavuusselosteessa. Näemme tämän kyseenalaisena toimena, joka ei edistä saavutettavuutta. Tämän hetken valvontaviranomaisella ei ole tähän asiaan tarvittavia työvälineitä tarttua. Näemme, että tällainen riski on hyvä tiedostaa myös uudessa lakiehdotuksessa, eli miten voidaan antaa valvontaviranomaisille työvälineitä pyytää lisäselvitystä tai verkkosisällön julkaisijalle ns. todistustaakka perustella videon poisto.

Vammaisfoorumi haluaa muistuttaa digipalvelujen saavutettavuuslain asettamat vaatimukset julkaisijalle:

- Saavutettavuusselosteessa tulee olla yhteystiedot palautteen antamista varten.
- Jokaisella on oikeus antaa palveluntarjoajalla verkkopalvelusta saavutettavuuspalautetta sähköisesti ja annettava palaute 2 viikon sisällä.
- Käyttäjä voi mm. antaa palautetta poikkeamisesta, pyytää tarkennusta kohtuuttoman rasituksen perusteluista, pyytää ei-saavutettavan sisältöä/palvelua saavutettavuusvaatimukset täyttävässä muodossa tai muuten hänelle sopivalla saavutettavalla tavalla.

Kohtuuton rasite antaa poikkeustilanteessa mahdollisuuden poiketa saavutettavuusvaatimuksista perustellusti ja etukäteen suunniteltuna. Verkkovideoiden poisto liittyy ns. kohtuuttoman rasituksen piiriin, josta ei muun muassa saavutettavuusselosteessa tuoda riittävän läpinäkyvästi tuoda esille.

Lausunnonantajia pyydetään kommentoimaan erityisesti palvelujen valvontaa (esitysluonnoksen luku 4.2.6, sivut 83, 85 – 87), kun digitaalisten palvelujen valvonta on tarkoitus keskittää edelleen Etelä-Suomen aluehallintoviraston saavutettavuusvalvonnan yksikköön. Lisäksi pyydetään ottamaan kantaa sähköisen viestinnän palvelujen ja audiovisuaaliseen mediaan pääsyn valvontaan sekä liikennettä koskevien esteettömyystietojen esittämisen valvontaan (laki liikenteen palveluista).

E erityisen tärkeä on luoda verkkosivusto, jota kautta kuluttaja saisi tietoa tuote ja palveluihin liittyvästä sääntelystä sekä selkeä reitti, miten nostaa kanne tai valitus. Kuluttajan on mahdoton tietää, onko kyseessä palvelu tai tuote. Kuluttaja tulee ohjausta, jotta valitus tai kanne osoitetta väärälle taholle.

Koska palveluiden ja tuotteiden ero on toisinaan häilyvä, voi maallikolle olla erityisen vaikeata hahmottaa, kuka toimivaltainen viranomainen milloinkin on. Tästä syystä olisi hyvä järjestää valituksen yhden luukun periaatteen mukaisesti. Mikäli toimivaltaisia viranomaisia on kuitenkin

useampia, tulisi jo lakiin säätää kohtuullisena mukautuksena poikkeus määräajoista. Poikkeuksen mukaan valituksen tms tulisi katsoa tulleen perille ajoissa, vaikka se olisikin erehdyksessä toimitettu väärälle viranomaiselle.

Erityisesti tuotteiden markkinavalvonnan järjestäminen on esityksessä vielä avoin. Lausunnonantajia pyydetään esittämään näkemyksenä alla esitettyihin (esitysluonnoksen luku 4.2.6.3, sivut 84-85) vaihtoehtoihin markkinavalvonnan järjestämisestä.

HE-luonnoksen puutteellisen analyysin ja tiedon vuoksi on vaikea ottaa kantaa neuvonta- ja valvontaviranomaiskysymyksiin. Näkisimme tärkeänä, että selvittäisiin Kilpailu- ja kuluttajaviraston mahdollista roolia valvovana tahona, koska tämä uudistus liittyy läheisesti sekä kuluttajaoikeuksiin että markkinoiden toimivuuteen. Samaan aikaan muilla viranomaisilla kuten Traficomilla voisi olla neuvoa-antava rooli, johon yritykset voisivat olla yhteydessä matalalla kynnyksellä. Tällöin voisimme saada lisää vaikuttavuutta sekä ennakointiin että valvontaan toimintakentällä samalla kuluttajien oikeudet ja oikeusturva turvaten.

Mikäli esteettömyys- ja saavutettavuusvaatimusten valvovana viranomaisena toimisi useampi viranomaistaho, on syytä selvittää keinoja, joilla kuluttajan suuntaan voitaisiin näyttäytyä ns. yhden luukun -mallina. Vammaisen kuluttajan ei tulisi olla se taho, joka selvittää asialleen oikeata viranomaistahoa. On lisäksi syytä vielä tarkentaa, missä ja miten kuluttaja voi tehdä ilmoituksia havaitsemistaan em. lainsäädännön puutteista. Kuluttajille tulee mahdollistaa helppo keino tehdä viranomaiselle ilmoitus tuotteesta/palvelusta, joka ei täytä lainsäädännön vaatimuksia (vrt. Marek-rekisterin ilmoituslomake).

Kun valmistelun yhteydessä on tunnistettu, että ”yhdelläkään olemassa olevalla viranomaisella ei ole juuri kyseiseen tehtävään vaadittavaa osaamista”, on syytä harkita, että jos osaamista joudutaan lähtemään kehittämään, tulisiko tämän kehityksen tapahtua yhdessä viranomaisessa.

Valmistelussa on ollut esillä erilaisia vaihtoehtoja:

D. Joku muu?

Rakennettu ympäristö

Esteettömyysdirektiivin vaatimukset rakennetulle ympäristölle on esitetty esteettömyysdirektiivin liitteessä III. Jäsenvaltiot voivat päättää kansallisesti, onko rakennetun ympäristön täytettävä liitteessä III vahvistetut esteettömyysvaatimukset. Tässä vaiheessa esitetään, että rakennettua ympäristöä koskevia vaatimuksia ei otettaisi mukaan tähän esitykseen vaan sen soveltamisesta päätettäisiin myöhemmin (ehdotus esitysluonnoksen sivuilla 92-94). Lausunnonantajia pyydetään lausumaan erityisesti siitä:

- Miten esteettömyysdirektiivin soveltaminen palvelun tarjoajan vastuulla olevaan rakennettuun ympäristöön konkreettisesti edistäisi esteettömyyttä ja kuinka laajamittaiseksi arvioitte vaikutukset rakennetun ympäristön esteettömyyteen?**
- Minkälaisia taloudellisia vaikutuksia arvioitte esteettömyysdirektiivin soveltamisella rakennettuun**

ympäristöön olevan palvelun tarjoajalle? Kuinka suuren osuuden esteettömyysdirektiivistä aiheutuvista kokonaiskustannuksista ne muodostaisivat?

Vammaisfoorumi katsoo, ettei lakiesityksessä valittu sääntelytapa edistä yhdenvertaisuutta kaikkien vammaisten ihmisten kesken. Vammaisfoorumi painottaa esteettömien palveluiden ja tuotteiden sääntelyratkaisuksi, että rakennetun ympäristön esteettömyysvaatimuksia sovelletaan heti muiden esteettömyysvaatimusten kanssa. YK:n vammaiskomitean suositus nro. 2 YK:n vammaissopimuksen artiklasta 9 on mainittu lakiesityksessä johtuen EU:n esteettömyysdirektiivin johdantolauseesta 50, mutta sitä ei ole lainkaan avattu lakiesityksessä. Tämä yleiskommentti olisi ollut työryhmän käytössä jopa suomeksi. Lakiesityksessä ei ole huomioitu riittävästi oikeuslähteitä, vaan se painottuu lähtökohtaisesti vain EU:n esteettömyysdirektiivin sanamuotoihin ja pyrkimyksenä sovittaa sitä kansallisen lainsäädännön kehikkoon. Aikaa ei ole nähtävästi riittänyt asian huolelliseen valmisteluun.

YK:n vammaiskomitean yleiskommentti (CRPD/C/GC/2) No. 2 (2014) katsoo, että esteettömyys (1.) on edellytys vammaisten ihmisten itsenäisen elämän ja täysimääräisen osallisuuden sekä yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi. Edelleen komitean mielestä historiallisesti vammaisliike on argumentoinut fyysisen ympäristön ja julkisen liikenteen esteettömyyden puolesta, mikä on edellytys vapaalle liikkuvuudelle YK:n ihmisoikeusjulistuksen artiklan 13 ja YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan (KP-sopimus) artiklan 12 mukaisesti. EU:n kontekstissa tämä on myös edellytys myös ihmisten ja elinkeinonharjoittajien vapaalle liikkuvuudelle EU:n sisällä.

YK:n vammaiskomitea katsoo yleiskommentissaan, että (31.) uudistettaessa kansallista esteettömyyslainsäädäntöä, sopimuspuolten tulisi vähintään tulkita esteettömyyden puutteen vammaisten kannalta palveluiden saatavuudessa tai ympäristön esteettömyydessä olevan kiellettyä vammaisuuteen liittyvää syrjintää. Vammaisfoorumi katsoo, että jättämällä pois lakiesityksestä EU:n esteettömyysdirektiivin liitteen III:n mukaiset rakennetun ympäristön esteettömyysvaatimukset johtaisi valittu sääntelytapa tosiasiallisesti aistivammaisten ja fyysisesti vammaisten ihmisten syrjintään. Lisäksi lakiesitys sivuaa vain liikennepalveluiden sähköisiä verkkoalustoja ja matkustustiedon saavutettavuutta ja jättää huomiotta esteettömän kaluston tai asemarakennusten tai asemalaitureiden fyysiset esteettömyyskysymykset. Edes julkisia hankintoja koskevassa lakiesityksen kohdassa liikenteen esteettömyyskysymyksiä ei sivuta.

Esteetön rakennettu ympäristö on käsitelty keveästi ja vain osittain. Myöskään ympäristön korjaamiseen ja sen kustannusvaikutuksiin ei ole paneuduttu riittävästi. Tekstissä ei käy ilmi se seikka (s.92-), että esteettömyys muodostaa aina ketjun: väljän digitaaliselle laitteelle tms. tulee olla esteetön kaikilta osin- muuten palvelua ei ole mahdollisuus kaikilla käyttää. Tekstissä myös todetaan, että esteetöntä ympäristöä syntyy uudis- ja korjausrakentamisessa rakennuslupamenettelyn kautta; tämä ei kaikissa tapauksissa pidä paikkaansa. Tietämystä ja osaamista esteettömän ympäristön rakentamisen ja valvonnan osalta on vain vähän, kaikissa kunnissa tuskin lainkaan. Vaikka toteutuksessa olisikin onnistuttu, kunnossapito ei välttämättä tue esteettömyyttä ja huonoimmissa tapauksissa pilaa sen. Esteettömän ketjun luominen on tärkeää, sillä esteettömyys on ehdotonta ja binääristä; ratkaisu joko on tai ei ole esteetön - välimuotoja ei ole.

Julkisissa kaupunkitiloissa lainsäädäntö ei ole vaatinut esteettömyyden noudattamista. Näihin tiloihin osa digitaalisista laitteista tulee sijoittumaan, ja siten ne eivät ole kaikkien käytettävissä.

Rakennettu ympäristö koostuu usein monen eri toimijan vastuulle kuuluvista alueista. Sen kunnossapito ja korjaaminen samoin. Haastavimpia ovat kunkin vastualueiden raja-alueet, sillä usein juuri niillä vastuut ovat epäselvät. Se, miten esteetön ympäristö lopulta on, on monen eri toimijan yhteistyön tulos. Esteettömän ympäristön luominen ja ylläpitäminen onkin kompleksinen tehtävä. Esteetön ympäristö on kuitenkin aivan yhtä tärkeässä asemassa kuin esteetön palvelu. Taloudelliset vaikutukset esteettömän ympäristön nykytilan selvittämiseksi, rakentamiseksi ja ylläpitämiseksi ovat suuret, sillä esteettömyysoseaajia on vähän. Rahallisia summia on vaikea arvioida, sillä ympäristö on monin tavoin esteellistä. Toisaalta välittömät kustannukset voivat maksaa itsensä takaisin monin eri tavoin - esimerkiksi mahdollisesti vähentyneenä erityispalveluiden tarpeena, mahdollisuutena osallistua yhteiskuntaan ja työelämään paremmin elämän eri vaiheissa.

Esteettömyystieto on puutteellista monilla eri aloilla. Sen lisääminen koulutuksella vaatii paljon työtä. Tietoa puuttuu ammateissa toimijoilta, mutta myös nykyisiin opetussuunnitelmiin se kuuluu vain valitettavan harvoin.

Valvontatehtävät lisääntyvät, joten valvonta tulee resursoida riittävästi.

YK:n vammaiskomitea on erässä tapauksessa (CRPD/C/14/D/21/2014) katsonut, että ”5 artiklan 2. kohdan ”syrjintäkielto velvoittaa määrittelemään kielletyksi syrjinnäksi pääsyn epäämisen vammaisilta yhdenvertaisesti fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin tai palveluihin”. Komitean mukaan velvollisuus esteettömyyden järjestämiseen on olemassa jo ennen kuin yksilö pyytää saada päästä johonkin fyysiseen paikkaan tai saada käyttää jotakin palvelua. Esteettömyyden järjestämiseen velvollinen ei voi laiminlyödä veloitettaan vetoamalla taakkaan, joka aiheutuu esteettömyyden järjestämisestä vammaisille henkilöille.

Lakiesityksestä käy ilmi, ettei Ruotsi ole ottanut lainsäädäntöönsä esteettömyysdirektiivin liitettä III rakentamisen ympäristön esteettömyysvaatimuksista. Vammaisfoorumi katsoo, ettei Ruotsin seuraaminen ole tässä hyväksyttävää tai muuten perusteltua, koska YK:n vammaiskomitea on huomauttanut Ruotsia YK:n vammaissopimuksen loukkauksesta kansalliseen rakentamislainsäädäntöön liittyen.

Seuraava tapausesimerkki on syytä ottaa huomioon työryhmän työssä. YK:n vammaiskomitea antoi ratkaisun Ruotsin rakentamismääräysten poikkeamisesta vammaisen naisen terapiauima-altaan rakentamiseksi kuntoutusta varten. YK:n vammaiskomitea arvioi ratkaisussaan H.M. vastaan Ruotsi (Valitus nro 3/2011, päätös 21.5.2012) kohtuullisia mukautuksia siten, että vaikeasti vammaisella naisella oli oikeus laajentaa kotiaan ja teettää oma uima-allas vesiterapian ja kuntoutuksen toteuttamiseksi sekä poiketa maankäyttösuunnitelmasta. Komitean mukaan Ruotsin rakentamislainsäädännössä sallittu poikkeus rakentaa uima-allas vammaisen kuntoutuksen takia oikeutti vammaisen henkilön rakentamaan sellaiselle naisen omistamalle kiinteistölle, jolle alun

perin maankäyttösuunnitelman mukaan ei saanut rakentaa. Kyse oli kohtuullisesta mukautuksesta, joka tuli sallia tapauksessa, mutta Ruotsissa ne oli evätty YK:n vammaissopimuksen vastaisesti. Tiivistetysti uima-altaan rakentamisessa kyse oli vaikeavammaisen naisen terveydentilan ylläpitämisestä ja kuntoutuksen edistämisestä eikä mukavuussyistä tai virkistykseen takia rakennettavasta uima-altaasta.

Vammaisfoorumia hämmästyttää lakiesityksessä esitetty väite, että ”velvoitteet rakennetulle ympäristölle on määritelty direktiivin liitteessä varsin yleisellä tasolla.” EU:n esteettömyysdirektiivin liitteen III on kuitenkin eritelty yksityiskohtaisesti, millaisia kohteita esteettömyysvaatimukset koskisivat kuten esimerkiksi kulkureittejä itsepalvelupääteperiaatteella toimiville maksupäätteille tai lippu- ja maksuautomaateille. Vammaisfoorumi huomauttaa, että myös pyörätuolinkäyttäjän tulee voida asioida ko. maksupäätteillä yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Lisäksi liitteen III kohdassa g) palvelun tarjoamisessa käytettävien laitteiden ja järjestelyjen käyttö edellyttäisi oikean korkeuden arviointia, että myös pyörätuolista käsin tai lyhytkasvuiset ihmiset voivat niitä käyttää yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kyse ei ole vain sähköisten ohjelmien saavutettavuudesta, kun arvioidaan vaikutuksia hyvin heterogeenisten vammaisryhmän erilaisia tarpeita ja mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisesti kuluttajina. Liitteen III kohdassa h) esitetään palveluntarjoajille myös esteettömyysvaatimus käymälöiden ja saniteettitilojen käytöstä. Vammaisfoorumi katsoo, että tämä liittyy esteettömän WC:n käyttöä koskevaan kysymykseen, joka on pyörätuolinkäyttäjän kannalta olennainen kysymys. Lopuksi liitteen III kohdan i) uloskäyntien, hätäpoistumisteiden sekä pelastussuunnitelmakonseptien käyttäminen pakottaa kysymään, miten tämä eroaa EU:n esteettömyysdirektiivissä säädetystä eurooppalaiseen hätänumeroon 112 saapuviin hätäviesteihin vastaamisesta? Fyysisesti vammaisille rakennetun ympäristön hätäpoistumisteiden esteettömyys on olennainen turvallisuuskysymys aivan vastaavalla tavalla kuin kuulovammaiselle hätänumeroon 112 pääsy saavutettavalla tavalla.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että valittu sääntelytapa jättää rakennetun ympäristön esteettömyys pois tässä vaiheessa kansallisesta lainsäädännöstä johtaa siihen, ettei Suomi toimeenpane YK:n vammaissopimusta täysimääräisesti, koska ympäristö on yleissopimuksessa mainittu erikseen. YK:n vammaissopimuksen mukaan ”kaikille sopiva suunnittelu tarkoittaa tuotteiden, ympäristöjen, ohjelmien ja palvelujen suunnittelua sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua.”

Direktiivin tavoitteena on parantaa vammaisten ihmisten itsenäisen asioinnin mahdollisuutta, mikä edellyttää myös rakennetun ympäristön esteettömyyttä. Direktiiviä toimeenpantaessa ei voida luoda tilanteita, joissa esimerkiksi asiakaspalvelupääte on sinänsä teknisesti esteetön, mutta vammaisen henkilö ei ympäristön esteellisyyden vuoksi pääse käyttämään sitä.

Samalla tavalla ongelmallista, kuin fyysisesti esteettömän ympäristön jättäminen direktiivin implementoinnin ulkopuolelle, on ongelmallista se, että vaikka direktiivin soveltamisalaan kuuluvat audiovisuaalisiin sisältöpalveluihin pääsyn tarjoavat palvelut, niin sen soveltamisalaan eivät kuulu itse tarjoamisen kohteena olevat audiovisuaalisen sisältöpalvelut, joka saattavat olla esteellisiä

esimerkiksi kognitiivisesti vammaiselle henkilölle. Kummassakaan tapauksessa esteettömyys ei aidosti toteudu. Tämän vuoksi myös kognitiivinen esteettömyys, ymmärrettävyys ja esimerkiksi selkokielen käyttö on välttämätöntä huomioida. Myös se, että tieto esteettömistä vaihtoehdoista ei välity käyttäjille luo tosiasiaa esteitä.

Vammaisfoorumi näkee, että liite 3 rakennetusta ympäristöstä olisi tärkeä implementoida Suomen lainsäädäntöön.

Muita huomioita esityksestä

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lainsäädännön yhteentoimivuus

Näemme ongelmallisena, että HE ei käsitellä millä tavalla esteettömyysdirektiivin säätely koskettaa myös yhdenvertaisuuslakia ja erityisesti yhdenvertaisuuslain osittaisuudistusta

On välttämätöntä pyrkiä selkeään, lainsäädännön yhteentoimivuuden varmistavaan, yhdenvertaisuutta, esteettömyyttä ja saavutettavuutta sääntelevään lainsäädäntökokonaisuuteen. Henkilöiden, joiden oikeuksia tällä lainsäädännöllä nimenomaisesti pyritään turvaamaan, on saatava selkeä käsitys oikeuksistaan, tuotteita ja palveluita tarjoavien toimijoiden on saatava selkeä käsitys velvollisuuksistaan ja viranomaisten on saatava selkeä käsitys valvontavastuustaan.

Tätä olisi näiltä osin syytä tarkentaa. Vammaisfoorumi viittaa tässä edelliseen kysymyksen vastaukseen, jonka mukaan pääasiallinen valvontavastuu olisi KKV:lle ja neuvontavastuu jaettu hallituksen mukaisesti.

Lakiesityksessä todetaan useissa kohdin, että jokin asia ei tule esteettömyysdirektiivin tai sen kansallisen soveltamisen piiriin, koska asia olisi jo esimerkiksi saavutettavuusdirektiivin tai ns. matkustajanoikeusasetusten nojalla säännelty. On kuitenkin epäselvää kattaako aiempi säätely kaiken esteettömyyden turvaamiseksi tarpeellisen (tästä esimerkkinä paikallisliikenne). Lisäksi, miten varmistetaan kansallisen esteettömyyttä, saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta koskevan säätelyn ja sen ohjauksen ja valvonnan yhteensovittaminen siten, ettei toimijoiden velvollisuuksien ja valvonnan katvealueita pääse syntyään?

Sähkökirja

Vammaisfoorumi on erittäin huolestunut siitä, miten HE:ssä määritellään käsite sähkökirja. Ehdotettu määritelmä on suppeampi, kuin mitä direktiivin määritelmä. Hallituksen esityksessä

määritelmä on niin suppea, että merkittävät määrät sähkökirjoja jää tämän ulkopuolelle. Tämänhetkinen esitys vesittää esteettömyysdirektiivin tarkoituksen eikä sillä tavoiteta direktiivin asettamia tavoitteita. Tämä on ehdottomasti muutettava niin, että sähkökirjan käsite olisi mahdollisimman tekniikkaneutraali eikä käsite rajaisi ulkopuolelle missä muodossa sähköisesti luettava materiaali on jaettu.

Vammaisfoorumi ei näe muuta vaihtoehtoa kuin että määritelmä vaihdetaan ja sen mukana myös pykälän liittyvät perustelut.

Sähkökirjalla tarkoitetaan pääosin teksti- tai graafisessa muodossa olevaa sähköistä teosta, joka muodostuu tiedostosta tai tiedostojen kokonaisuudesta ja jolla on yksilöllinen nimeke tai pysyvä tunniste tai muulla tavalla tunnistettu. Sähkökirjalla tarkoitetaan myös palvelua, jossa edelleen tarkoitettu teos on digitaalisina tiedostoina saatettu yleisön saataville siten, että tiedostoja voidaan käsitellä, lukea ja käyttää ja niissä voidaan navigoida tavalla, joka on kirjan erilaisille käyttömuodoille.

Vammaisfoorumi pitää sähkökirjojen esteettömyysvaatimusten toteutumisen kohdalla riskinä sitä, että sähkökirjojen tuottajat voisivat vedota kohtuuttomaan rasiitteeseen sellaisissa tapauksissa, joissa tuottaja ei olisi uudistanut tuotantoprosessejaan eikä olisi hankkinut riittävää osaamista. Luonnoksessa s. 82 nostetaan esille Näkövammaisten kirjasto saavutettavien kappaleiden tuottajana. Vaikka tekijänoikeuslaki (404/1961,17 b §) antaa valtuutetuille yhteisöille (ei siis vain Celialle) oikeuden tuottaa saavutettava kappale lukemisesteisille henkilöille, tämä ei saisi olla peruste sähkökirjojen tuottajille olla seuraamatta työläitäkin saavutettavuusvaatimuksia. Katsomme, että Celian rooli on keskittyä niihin tapauksiin, joissa lukemisesteisen henkilön tarpeet päästä kirjalliseen teokseen voidaan varmistaa erityisin muodoin, kuten esimerkiksi taktiiliaineistolla, esimerkiksi pistekirjoituksena tai kohokuvoin, tai erityisesti näkövammaisille kehitetyillä matemaattisilla merkintätavoilla.

Sähkökirja sekä itsepalvelupäätteitä lukulaitteita koskevissa määrittelyissä mainitaan tekstistä puheeksi ominaisuus. Jotta tekstistä puheeksi -ominaisuutta voidaan hyödyntää, edellytyksenä on, että se käyttää kansallisia kieliä. Maininta kansallisista kielistä tulee lisätä tekstistä puheeksi -ominaisuuden määrittelyihin.

HE:ssä nostetaan esiin sähkökirjojen merkitys opiskelijoille ja oppivelvollisille. Sähkökirjan saatavuus saavutettavissa palvelee erityisesti juuri näitä ryhmiä. On tärkeää, että saavutettavia sähkökirjoja on helppo saada, jotta jokaisen opiskelijan ja oppilaan olisi helppo saada osakseen samana tiedon kuin muut lapset ja nuoret.

Vammaisten lasten ja nuorten kokemukset lukemisesta on tärkeä mahdollistaa varhain, jotta ja tässä on saavutettavien sähkökirjoilla erityinen merkitys. Kirjallisuus kasvattaa ja antavat tärkeät eväät myös aikuiselämään. Jotta tämä mahdollistuisi vaati se sen, että myös vammaiset saavat yhtäläisen edellytykset päästä osalliseksi uudempiin vanhempiin kirjallisiin teoksiin.

Vammaisfoorumi haluaa erikseen nostaa esiin Celian huomiot liittyen kirjastojen roolin. Kirjastot on luonnoksessa määritelty palvelun tuottajiksi (s. 88). Ne tuottavat kuitenkin kirjastopalvelua, eivät lukupalvelua. Sähkökirjojen saavutettavuuteen vaikuttavat ensisijaisesti kustantajat ja kaupalliset lukupalvelut. Kirjaston rooli on tässä kontekstissa välittää asiakkailleen tietoa aineiston saavutettavuudesta esimerkiksi kuvailutiedon kautta ja pyrkiä aineistojen välittäjänä valitsemaan sähkökirjoja, jotka ovat mahdollisimman saavutettavia. On huolehdittava, että kirjastot saavat kustantajilta ja lukupalveluilta tarvittavan saavutettavuusmetadatan välitettäväksi. Lisäksi vastuumäärittelyt kuluttajien suuntaan ovat tärkeitä, jotta saavutettavuusongelmat eivät kuormita vain prosessin loppupäässä välittäjinä toimivia kirjastoja.

Jotta sähkökirjojen yhdenvertaisuus varmistetaan, on syytä vielä harkita ”kuluttaja” termin käyttöä sähkökirjojen yhteydessä. Sähkökirjoilla saattaa olla merkitystä esimerkiksi sellaisille opiskelijoille, jotka saavat koulukirjat koululaitoksen tarjoaman. Tiukasti tulkiten nämä henkilöt eivät olisi kuluttajia. Samaan ongelmaan törmätään, jos kirja hankitaan ammatinharjoittamista varten. Esimerkiksi ehdotukseen sisältyvän digitaalisten palveluiden tarjoamisesta annetun lain muuttamisesta annetun lain 2 § mukaisessa määritelmässä sähkökirjan määritelmä nojaa kuluttajille tarjoamiseen.

Vammaisfoorumi näkee, että direktiivillä voi olla myönteinen vaikutus lapsiin ja nuoriin, joilla on vamma. Jotta vammaisten lasten ja nuorten yhdenvertaisuus paranisi, on tärkeää varmistaa, että sähkökirjan määritelmä kattaa vähintään oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten ja nuorten käyttämät digitaaliset oppimateriaalit.

Mikroyritys

On erittäin huolestuttavaa, että mikroyrityksen määritelmä on niin laaja että 92% suomalaisista yrityksistä jää tämän direktiivin ja HE:n määritelmän ulkopuolelle. Esityksessä ehdotetaan, että esteettömyysdirektiivin palveluja koskevat määräykset eivät koskisi ns. mikroyritysten tuottamia palveluja (s. 74). Direktiivissä 'mikroyritys' on määritelty yritykseksi, jonka palveluksessa on alle 10 työntekijää ja jonka vuosittainen liikevaihto tai vuosittainen taseen loppusumma on enintään 2 miljoonaa euroa. Vammaisfoorumi ehdottaa, että noudatettaisiin kansallisen yrityslainsäädännön kanssa yhdenmukaista mikroyrityksen määritelmää. Kirjapitolain (1620/2015) 1:4b mukaisesti mikroyritykseksi määritellään yritys, jolla sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella ylittyy enintään yksi seuraavista kolmesta raja-arvosta tilinpäätöspäivänä 1) taseen loppusumma 350 000 euroa, 2) liikevaihto 700 000 euroa tai 3) tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin kymmenen henkilöä. Lisäksi ruotsinkielisten vammaisjärjestöjen keskuudessa on syvä huoli, että liian korkeat rajat mikroyrityksen määrittelyssä jättää esimerkiksi ruotsinkielisen kustannusalan pitkälti direktiivin soveltamisen ulkopuolelle koska ruotsinkieliset yritykset ovat tyypillisesti suomenkielisiä yrityksiä pienempiä. Tämä voi siten järjestelmällisesti luoda esteen saavutettavan kirjallisuuden tuotannolle.

KOHTUULLINEN RASITUS

Vaikutusten arviointia ei olla tehty yhdenvertaisuusnäkökulmasta. Kohtuullisen rasituksen soveltaminen pitää olla mahdollista vain poikkeustilanteissa.

Hallituksen esityksessä määritellään, että kohtuullisen rasitteen alaisuuteen sähkökirjoissa lukeutuvat matemaattiset kirjallisuus, sarjakuvat ja lasten kirjat, jotka suurelta osin ovat kuvittettuja. Vammaisfoorumi on tästä määritelmästä yhtä mieltä. Kohtuuton rasite on oltava poikkeus, ei pääsääntö. Erityisesti ottaen huomioon, että mikroyritysrajaus, jota hallituksen esityksessä esitetään sulkee laajalti pois yrityksiä esteettömyysvelvoitteiden piiristä. Kohtuullisen rasituksen laajempi tulkinta voisi johtaa siihen, että harvan yrityksen tarvitsisi noudattaa saavutettavuus- ja esteettömyyskriteereitä, joita tässä HE:n tavoitellaan. Riskinä on, että esteettömyysdirektiivin tavoitteet jäävät yksittäisten yritysten tavoitteiksi. Yhteiskuntamuutosta ei saada tällöin aikaiseksi. Ihmisoikeuksien ja erityisesti YK:n vammaissopimuksen tavoitteet jäisivät tällöin toteuttamatta. Demografian kuten esimerkiksi ikääntymiseen tuomiin haasteet jäisivät vastaamatta, mikäli esteettömien tuotteiden ja palveluiden saatavuus on liian suppea.

Näemme, että markkinavalvonta ja CE-merkintä ovat linjassa nykyisten valvontarakenteiden kanssa. Näemme kuitenkin haasteena sen, että valvonta voi olla liian heikkoa ja puutteellista.

Vammaisfoorumi on myös huolissaan siitä, että markkinavalvonta ei tule saamaan tarpeeksi resursseja lainsäädännön muutoksista tiedottamiseen yrityksille. Tämän lisäksi näemme tarpeellisenä, että markkinavalvonta sekä viranomaisvalvonta saavat riittävästi resursseja valvontaviranomaisena toimimiseen.

Näemme, että on todella tärkeää, että viranomaistahot tiedottavat jatkuvasti saavutettavuuden ja esteettömyyden tuloksiin liittyen.

Tämä tiedotus tulee olla monikielistä, myös selkokielistä, ja sen tulee huomioida myös viittomakielilain (359/2015) viranomaisille tuoma velvoite edistää viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia saada tietoa omalla kielellään.

Lakiesityksestä käy ilmi, että 8 §:n kohtuullisen rasitteen arvioinneissa otettaisiin huomioon ”kustannus-hyötyarviot, jossa otetaan huomioon tuotantoprosessit ja investoinnit. Näitä tulisi verrata nimenomaan vammaisille henkilöille aiheutuviin hyötyihin ottaen huomioon tietyn tuotteen käytön määrä ja käyttöikeys.” Vammaisfoorumi huomauttaa tältä osin, että vammaisen ihminen on kuluttaja siinä missä muutkin kansalaiset. Tuotteisiin ja tavaroihin sekä palveluihin liittyvät

sopimusehdot eivät saa johtaa syrjintään vamman perusteella eikä vammasta saa aiheutua suhteessa tuotteen tai palvelun saatavuuteen lisäkuluja asiointitapoihin liittyen. Esimerkiksi pyörätuolipaikka on voitava varata kulttuuritapahtumaan maksutta, jos muiltakaan ei mene varauksesta lisämaksua verkossa tai muuten. Lakiesityksessä pitäisi näkyä vahvemmin vammaisen henkilön asema kuluttajana, joka omalta osaltaan voi nauttia tarjolla olevista tavaroista ja palveluista yhdenvertaisesti muiden kanssa. Kohtuullisen rasitteen käsitettä tulisi tarkastella siinä merkityksessä, miten kuluttaminen vammaisten ihmisten kohdalla lisää heidän itsenäistä elämäänsä ja osallisuuttaan yhteiskunnassa, mikä osaltaan sitä kautta edistää tavaroiden sekä palveluiden menekkiä markkinoilla.

Digitaaliset palvelut

Esteettömyysdirektiivin sääntely tulee siten sovellettavaksi ainoastaan 2 artiklan 2 kohdan mukaisesti digitaalisiin palveluihin siltä osin, kuin niitä tarjotaan kuluttajille. Määritelmän mukaan kuluttajalla tarkoitettaisiin luonnollista henkilöä, joka käyttää palvelua tarkoituksessa, joka ei kuulu hänen elinkeino-, liike-, käsiteollisuus- tai ammattitoimintaansa. Mikäli digitaalista palvelua tarjotaan muussa tarkoituksessa, kuin kuluttajalle suunnattuna palveluna, ei esteettömyysdirektiivin sääntely tulisi sovellettavaksi. Samaa pohdintaa tulee käydä kuluttajakäsitteen ympärillä. Kuluttajan voi ymmärtää kapeammaksi käsitteeksi, mutta monessa kohtaa on syytä pysähtyä pohtimaan ”käyttäjien oikeuksia”. Tässä esimerkiksi opiskelijat, jotka eivät itse osta kirjojaan vaan saavat ne koulun puolesta. Kapeassa merkityksessä nämä voisivat jäädä kuluttajatermin ulkopuolelle, mutta miksi heillä ei pitäisi olla käyttäjän oikeuksia? Samaan ongelmaan törmätään esimerkiksi käyttäjissä, jotka ostavat elinkeinotoimintaansa varten hyödykkeen. Hehän eivät olisi jäykästi tulkiten kuluttajia, mutta silti käyttäjiä mitä suuremmassa määrin. Myös vammaisten henkilöiden roolit tulisi huomioida direktiivin kansallisissa implementoinnissa, jotta YK:n vammaisyleissopimuksen tavoitteet ja velvoitteet myös tosiasiallisesti toteutuisivat. Digitaalisten palveluiden osalta on myös hyvä huomioida, että puheentunnistuksessa on tärkeä jo lainsäädännössä säätää, että sen on toimittava vähintään molemmilla kansalliskielillä. Muutoin on vaarana, että ruotsinkielisten vammaisten tarpeet unohtuvat tuotteiden ja palveluiden muotoilussa.

Verkkokaupat

Ehdotettu laki edellyttää, että kuluttajille suunnattujen verkkokauppojen tulee olla saavutettavia. Mielestämme tavoitteena tulee kuitenkin olla, että saavutettavuudesta muodostuu yleisstandardi myös niiden toimijoiden digipalveluihin, joilta lainsäädäntö ei edellytä saavutettavuutta. Tällä edistetään yhdenvertaisuutta ja digitaalisten palveluiden itsenäistä käyttöä kaikille käyttäjille.

On huomioitava myös, että koska verkkokauppal palveluiden pitää olla saavutettavia vain kuluttajille, tämä merkitsee esimerkiksi vammaisryittäjiin kohdistuvaa syrjintää tilanteissa, jolloin he eivät ole kuluttajan asemassa.

Vammaisfoorumi näkee, että CE-merkintäjärjestelmän ongelma voi syntyä siitä, että tuotteet, jotka ovat esteettömäksi määriteltäviä tällä hetkellä, eivät uusien kriteereiden myötä enää välttämättä täytä esteettömyyden kriteereitä. Näkisimme tärkeänä, että CE-merkintään lisättäisiin tieto, jossa ilmenee minä vuonna yritys on lanseerannut tuotteen, jotta kuluttaja voi tietää minkä vuoden esteettömyyskriteereitä yritys on noudattanut. Syynä on se, että markkinoilla on samanaikaisesti tarjolla ennen lain voimaantuloa CE-merkinnällä olevia tuotteita ja palveluja. Teknisen kehityksen ja saavutettavuuden/Design for All/ Universal Designin kehittyessä tulee CE-merkinnän kriteereiden myös kehittyä ajan myötä. Tämän selkeä esille tuominen olisi myös kiertotalouden kannalta tarkoituksenmukaisia. Toimivat käytettyjen tuotteiden markkinat voivat myös osaltaan lisätä hintakilpailua uusissa tuotteissa ja siten hillitä hintainflaatiota.

Vammaisfoorumi vaatii, että § 150 soveltamispiirin alle tulee hyväksyttäväksi myös kaupunki- ja esikaupunkialueiden liikenne. Liikennejärjestelmä ja reitit muodostavat kokonaisen toimivan liikennejärjestelmän. Olisi epätarkoituksenmukaista, että vain kaukoliikenteen matkat olisivat velvoitteen alla sillä se johtaisi käyttäjien kannalta kohtuuttomiin tilanteisiin. Tällä hetkellä paikallisliikenne kaupunki- ja esikaupunkialueilla matkustaminen on olennainen ja lukumääräisesti merkittävä tekijä erityisesti, kun kaupunki- ja esikaupunki liikennettä infrastruktuuria jatkuvasti laajennetaan. Mikäli itse paikallisliikenne on pääasiallisesti esteellistä johtaa tämä lähtökohtaisesti suurempaan kuljetuspalveluiden tarpeeseen. Nykylainsäädännön valossa myös paine erilaisten hallinnollisten päätösten tekoon kasvaa, mikä on epätarkoituksenmukaista viranomaisten resurssien käyttöä ja asettaa myös vammaisten lähtökohtaisesti viranomaispäätöksistä riippuvaan ja siten eriarvoiseen asemaan.

Vammaisfoorumi näkee sen huolestuttavana, että lakiin tuotteiden esteettömyysvaatimuksista ja sen sääntelyyn eivät kuulu liikenneterminalien aikataulunäytöt ja liikennevälineiden sisällä olevat reittinäytöt. Matkustajat ovat välittömässä vuorovaikutuksessa terminaaleissa ja liikennevälineissä myös aikataulunäyttäjien kanssa. Vuorovaikutteisuus ei kosketa henkilökohtaisia laitteita tai niissä olevia tuettavia sovelluksia tai ohjelmistoja.

Vammaisfoorumi muistuttaa, että ns. vuorovaikutteisissa laitteissa, kuten matkapuhelimissa matkaoperaattorin sovellus on dynaaminen ja tuo ajantasaisen tiedon matkustajan ollessa liikenneterminalissa ja liikennevälineissä. Ajantasainen tieto välitetään sovelluksen kautta, koska ajantasainen matkatieto ennen matkaa ja matkan aikana on erityisesti kuulovammaisille henkilöille tärkeä tieto. Tämä ajantasainen tieto korostuu erityisesti, kun tulee muutoksia matkareitin tai -aikaan, tämänkin tulisi ilmoittaa muun muassa sovelluksessa tai vähintään tekstiviestillä.

On kiinnitettävä huomiota myös siihen, että meillä Suomessa on merkittävä väestöosa, ikääntyneet ja ikääntyneet vammaiset henkilöt. Kaikilla ei ole tarvittavia valmiuksia hyödyntää älypuhelimissa käytettäviä vuorovaikutteisia sovelluksia tai ohjelmia. Nämä puutteet "universal designin" toteutuksessa ja säätelyssä johtavat todennäköisesti suurempaan avun ja erilaisten mukautusten tarpeeseen, sillä käyttäjien tarpeet eivät mihinkään katoa. Ikääntyvä väestö huomioiden käyttäjien erilaiset tarpeet saavutettavalle tiedolle ja esteettömälle tiedon välitykselle tulee pikemminkin tulevaisuudessa kasvamaan.

Tämän hetken EU-matkustajaoikeuksiin liittyvä asetus määrittää liikenneoperaattoreiden velvoitteet. Toimiva matkaketju sisältää myös ajantasaisen tiedon saamisen matkan toteutumisen aikana. Ajantasainen tieto on saatavissa liikenneterminaalien aikataulunäytöissä ja liikennevälineen sisätiloissa.

Vammaisfoorumin tämän hetken tietojen ja havaintojen mukaan matkustajainformaatio näytöillä toimii parhaiten liikenneterminaaleissa ja asemilla. Sen sijaan liikennevälineiden sisällä oleva matkustajainformaation jakamisessa on suurta vaihtelua. Parhaiten matkustajainformaation saa kuulutuksin. Pitkän matkan busseissa kirjallinen viestintä ei toteudu tai poikkeustieto ei välity kuin vain ääneen perustuvien kuulutuksin. Äänikuulutukset eivät tavoita kaikkia kuulovammaisia tai viittomakielisiä kuuroja. Raideliikenteessä kaukojunissa kirjalliset matkustajanäytöt ovat pääsääntöisesti käytössä, mutta on tilanteita, jossa näytöt ovat pimeinä tai eivät ole käytössä lainkaan. Matkan muutokset ilmoitetaan edelleen lähtökohtaisesti ääneen perustuvilla kuulutuksilla.

Vammaisfoorumi hämmästelee asian verkkaisesta tahdistista, miksi matkustajainformaatiota ei hyödynnetä tällä hetkellä, vaikkakin tarjolla on teknologisia ratkaisuja. Mikäli visuaalista matkustajainformaatiota ei kyetä vielä käyttämään.

Vammaisfoorumi ehdottaa matkaoperaattorille velvoitteeksi informoida ennen tiedot muun muassa matkustajan älypuhelimien joko sovelluksen tai tekstiviestin ominaisuudessa. Samanaikaisesti toteutuu yksi ratkaiseva tekijä matkapolun toteutuksessa, EU-matkustajaoikeuksiin liittyvän asetuksen ehdot.

Sähköisen viestinnän palvelulaki (s. 182)

Tässä laissa tarkoitetaan: 2 c) audiovisuaalisiin sisältöpalveluihin pääsyn tarjoavalla palvelulla sähköisten viestintäverkkojen välityksellä tarjottavaa palvelua, jonka avulla yksilöidään, valitaan ja katsellaan audiovisuaalisia sisältöpalveluja ja palvelujen esteettömyysominaisuuksia sekä vastaanotetaan näitä palveluja ja ominaisuuksia koskevia tietoja.

Vammaisfoorumi näkökulma on, että tällä lailla viitataan siis pääsyä sisältöön eli esimerkiksi kaapelioperaattorien Hbb-palveluihin, verkon yli katsottaviin sisältöihin ja laitekohtaisiin Smart TV:n sisällä oleviin ohjelmiin ja sovelluksiin. Laajakaista-TV:n saavutettavuus ja esteettömyys koostuvat monesta elementistä (yhteys, laite, palvelu, sisältö) ja on tärkeää, että niitä kaikkia edistetään ja asiakkaalle tarjotaan hyvä kokonaiskäytettävyys. On selkeitä viitteitä siitä, että laajakaista-tv:n suosio on jatkuvassa kasvussa ja tästä syystä hallituksen esitys on hyvin ajankohtainen.

Kysymys on varsin laajasta ja monipuolisesta palveluarsenaalista, jonka esteettömyydestä ja saavutettavuudesta ei ole riittävästi tutkittua tietoa. Tällä hetkellä tiedossamme, että Traficom olisi tilannut selvitystyön siitä, millä tasolla on tällä hetkellä internetpohjaisten tv-palvelujen esteettömyys.

Tulkintamme mukaan esitys tulee laajentamaan saavutettavuuden ja esteettömyyden vaatimukset sisällön lisäksi televisio-ohjelmien katsomiseen tarvittaviin laitteisiin (älytelevisiot, digiboxit ja kaukosäätimet) sekä televisiojakelun käyttöliittymiin: operaattorien IPTV-palveluihin, sekä suoratoistopalveluiden käyttöliittymiin. Lainsäädännön luomalla paineella edellytykset kokonaiskäytettävyyden, -esteettömyyden ja -saavutettavuuden paranemiselle ovat olemassa.

Kokonaiskäytettävyys on koko jakeluketjun vastuulla, erityisesti jakelijoiden puolella. TV:n katseluun liittyvien laitteiden tulee olla tulevaisuudessa olla helppokäyttöisiä ja ymmärrettäviä. Samalla kuulovammaisilta katselijoilta vaaditaan vahvaa digiosaamista.

Esteettömyysvaatimusten soveltamisesta rahoitus- ja pankkipalveluihin tarvitaan ehdottomasti lisätietoja (asia on selviteltävänä vielä lausuntokierroksen aikana) erityisesti vahvan sähköisen tunnistautumisen esteettömyyteen tälläkin hetkellä liittyvien ongelmien vuoksi. Erityisen tärkeää tämä on sen vuoksi että viranomaistenkin tarjoamat digitaaliset palvelut edellyttävät vahvan sähköisen tunnistautumisen käyttöä.

Laki hätäkeskustoiminnasta annetun muuttamisesta – Hätäviestipalvelut

Esityksessä on rajattu pois viittomakielisen hätäpuhelun mahdollisuus, mikä on suuri puute. Näillä näkymin viittomakielisen hätäpuhelun kokeilujakso päättyy kesäkuussa 2022. Kokeilu on ajoittunut toimisto aikaan, joka ei tuo riittävästi näkyviin sitä, miten suuri tarve viittomakielisen hätäpuhelun tekemiselle olisi. Avun hälyttäminen omalla kielellä kuitenkin takaa sen, että oikeamuotoinen apu tulee mahdollisimman pian paikalle. Vammaisfoorumi muistuttaa siitä, että kirjoitettu suomi tai ruotsi on suurimmalle osalle viittomakielisistä kuuroista vasta toisen kielen asemassa.

Vammaisfoorumi puoltaa sitä, että hätätekstiviestin käyttöön liittynyt rekisteröintipakko ehdotetaan poistettavaksi. Rekisteröinti on sulkenut ulkopuolelle osan iäkkäämmistä kuulovammaisista, joilla ei ole ollut vahvan tunnistautumisen (kuten verkkopankkitunnuksia) välineitä käytössään. Rekisteröinti on myös ollut määräaikainen, mutta muistutus uusia rekisteröinti suomi.fi -sivustolla on tullut vain suomeksi. Rekisteröimättömästä numerosta tullut tekstiviesti numeroon 112 ei ole päässyt käsittelyyn lainkaan, vaan viestin lähettäneelle on tullut vastausviestinä kehoitus käydä

rekisteröimässä numeronsa tai soittaa hätäpuhelu. Ehdotettu muutos tuo yhdenvertaisuutta hätätilanteissa tarvittavan avun hälyttämiseen ja voi parhaassa tapauksessa säästää ihmishenkiä. Rekisteröinnin poistaminen on myös linjassa YK:n vammaissopimuksen elämän suojelun ajatuksen kanssa.

Sähköisten viestinnän palveluissa tulee tehdä selkeitä parannuksia, jotta puhelinpalveluiden rinnalle saadaan 194 c §:n mukainen reaaliaikainen tekstinkäyttömahdollisuus. Tämän hetken yksi iso ongelma on varsinkin terveystieteissä laajasti käytössä oleva takaisinsoittopalvelu, jossa ei ole vaihtoehtoisia tekstipohjaista yhteyttä. Erityisen hyvää palvelua on se, mikäli palveluntarjoaja ottaa käyttöön myös videoyhteyden, jolloin samaan yhteyteen voidaan ottaa myös viittomakielen tulkkaus etätulkkauksena mukaan.

Vammaisfoorumi ottaa vastaan myönteisesti ennakkorekisteröintipakon poistamisen 112-hätätekstiviestin käytön suhteen. Positiivista on se, että hätäkeskuksen tulee vastata hätäilmoitukseen ilmoituksen tekijän viestin muodon mukaan. Monikanavainen hätäilmoituksen mahdollisuus on iso etu. Vammaisfoorumi haluaa kannustaa ja kirittää hätäkeskustoimijoita toteuttamaan tarvittavat muutokset jo vuoden 2025 puolella, vaikka HE:ssä mainitaan siirtymäaika olisi vuoden 2026 mennessä

Kyröläinen Anni
Vammaisfoorumi ry